

L'ESTAT DE L'EDUCACIÓ AL SEGLE XX A CATALUNYA EVOLUCIÓ DELS IDEALS IL·LUSTRATS.

Mª Natividad Jiménez Serradilla

Si centrem la nostra atenció a valorar l'evolució dels principis il·lustrats podem observar com es van transformar i van donar pas a un extens debat intel·lectual ple de paradoxes i contradiccions que han arribat a l'actualitat, algunes sense resoldre's. El caràcter revolucionari de la guerra de la Independència es va anar desdibuixant fins a arribar a la "dècada moderada" que va suposar la pèrdua de l'ocasió de realitzar una revolució liberal. En el període que li segueix, fins a 1936, hem pogut observar nous intents fracassats revolucionaris, l'Escola Moderna, Escola Nova i l'educació republicana. Finalment, l'època franquista i el període fins a 1970 és un model de la ideologia antiil·lustrada, el que ens demostra que alguns principis il·lustrats van quedar pendents.

La llibertat d'ensenyament, un dels temes plantejats durant els segles XIX i XX, fa necessari plantejar-se el paper de l'Estat i el laïcisme. El principi de laïcisme també es va desestimar justificant-lo amb la penúria de recursos institucionals. Els tradicionals i integristes defensaven els drets de l'Església en ensenyament, per als liberals a l'Estat encara que temien que aquest lliurés l'educació a l'Església, per als republicans l'educació és una funció que correspon a la societat i que l'Estat deu tutelar, el franquisme va deixar l'educació en mans de l'Església.

Estat de l'educació a Catalunya

A Catalunya a l'inici del segle XX, l'Estat ha aconseguit el control de l'escola pública, la Restauració ha consolidat en el poder la burgesia terratinent i l'Església havia assolit una recatolització de la societat, sobretot de les classes dirigents. Alhora, Catalunya inicia un procés de recuperació nacional de la mà, sobretot, de la burgesia. Cal bastir una societat nova per a un segle nou, aquest és l'ideal que topa amb les estructures estatal vigent on ha fracassat la revolució burgesa. L'arrel comuna d'aquest pedagogisme que creu que l'educació pot transformar la realitat social cal cercar-la en les idees de d'Il·lustració.

Així, des de començament de segle afloren iniciatives privades de renovació escolar catalana, fruit de la necessitat d'una escola pròpia, ja que l'escola pública a Barcelona, en mans de l'Estat, es troba en una situació molt precària. En aquesta línia es troba la campanya que promou Joan Bardina que funda l'Escola de Mestres.

Com a principals característiques d'aquelles escoles podrien citar les següents:

- Catalanitat de l'escola. L'ensenyament era previst en català, sense descuidar l'aprenentatge del castellà.
- - Laïcització. Es volien neutres en matèria religiosa.
- Coeducació. No seria discriminatòria
- Gratuïtat.
- Renovació metodològica.

Aquest precedent d'escola pública catalana és obra principalment del republicans. L'intent no prosperà perquè tocava un dels punts de més tibantor en aquells dies: la laïcització de l'ensenyament.

Després d'aquestes experiències renovadores provinents del camp privat, a partir de la segona dècada del segle es produeix l'aparició d'institucions públiques gràcies principalment a dues corporacions: l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, l'obra de la qual fou continuada per la Mancomunitat de Catalunya: l'Escola del Bosc, dirigida per Rosa Sensat, les Escoles Domènech, dirigides per Artur Martorell, l'Escola del Mar, aconduïda per Pere Vergés, l'Escola del Parc, el Grup Escolar Baixeras, etc.

Amb la proclamació de la II República, el pensament educatiu de caire republicà liberal podia viure els seus moments de màxim expandiment. Els protagonistes eren les classes mitjanes, sobretot urbanes, a que donaven suport una part important de les masses treballadores que s'avenien a la consolidació del nou règim, confiant en les conquestes democràtiques, per tal d'accelerar el canvi revolucionari. La igualtat dels individus només era possible si els infants gaudien de la mateixa instrucció i l'accés a la cultura era un dret primordial dels ciutadans. D'altra banda, construir i consolidar un estat democràtic obligava a elevar el nivell cultural d'una població. Es va concebre l'escola com un mitjà d'alliberament social.

Tota l'obra de govern de la Generalitat estigué basada en la ideologia del grup Esquerra Republicana de Catalunya. Defensà sempre la democratització cultural a través d'un ensenyament públic, gratuït i obligatori, garantit per l'Estat; el laïcisme i la catalanització. La Generalitat veié molt limitades les seves possibilitats per la manca de recursos econòmics propis i el feble suport estatal degut a la crisi general que travessava el capitalisme mundial.

El 1936 fou creat el Comitè de l'Escola Nova Unificada, en un moment de canvi social revolucionari i com intent de reforma global de l'ensenyament. El CENU havia d'encarregar-se de coordinar l'ensenyament de l'Estat, Ajuntament i Generalitat de cara a establir una escola unificada, basada en els principis de la gratuïtat, el laïcisme, la coeducació, l'utilització de la llengua materna i la relació de l'escola amb el món del treball. L'escolarització total de la població fou el primer objectiu.

La burgesia tecnificada i particularista, de la qual la Lliga n'era portaveu, lluitava contra dos fronts: el cada dia més potent moviment obrer i la burgesia monopolista lligada als interessos econòmics del centralisme. Els greus problemes d'ordre públic farà que la burgesia catalana acabi posant-se d'acord amb l'enemic polític centralista, però amb qui l'uneixen els interessos de classe.

La Dictadura procurarà esclafar aquella Catalunya ideal a mig fer i hom veurà en l'educació popular catalana una amenaça. Una de les primeres mesures de la Dictadura serà la prohibició d'ensenyar el català, el desterrament de ensenyats, la supressió del Patronat Escolar de Barcelona, de l'Escola d'Estiu, de l'Escola Industrial, de la pròpia Mancomunitat, etc. Malgrat tot, la resistència fou feta adaptant-se a la nova situació, fent els mestres el que poden per mantenir la línia de les escoles públiques catalanes en allò que el nou règim deixava fer. Un altre recurs de la resistència fou el de retornar al camp privat.

Pozo (2000)ⁱ compara aquest moment històric, finals del segle XIX principis del XX, al moment actual qüestionant-se si, des de la nostra perspectiva, no es pensa en absolut que l'escola pugui propiciar i liderar un canvi social i ens costa creure que en algun moment històric educació i renovació fossin unides. Potser la causa d'això sigui el franquisme, que va suposar una ruptura radical en el procés de modernització pedagògica del país.

“1945-1992 és una etapa crucial en la història de l'Espanya contemporània. Les seves característiques són els seus dèficits. L'absència de República. D'aquesta cultura política, laica, civil, igualitària, en llibertat que significa la paraula república. Una bona educació republicana. Encara la cerca la majoria del poble espanyol, que va lluitar contra Franco, no ho oblidem, i va perdre”
(Lozano, 1995)ⁱⁱ

ⁱ Pozo Andrés, M. (2000) *Currículum e identidad nacional. Regeneracionismos, nacionalismos y escuela pública (1890-1939)*. Madrid: Biblioteca Nueva.

ⁱⁱ Lozano, C (1995: *La educación en España 1945-1992* en Puiggrós, A. y Lozano, C.: **Historia de la Educación Iberoamericana** Buenos Aires, Miño y Dávila editores.